

РЕЦЕНЗИЯ

по конкурс за заемане на академичната длъжност „професор“,
обявен от Бургаски свободен университет

1. Обща информация

Рецензията е изготвена от **проф. д-р Зоя Костова Младенова**, преподавател в ИУ – Варна. Основание за това е заповед № УМО-1123/19.05.2021 г. на Ректора на Бургаски свободен университет, с която се определя състава на научното жури по конкурса, както и решение на Научното жури на първото заседание, проведено на 6 юли 2021 г., на което се определи кои членове ще пишат рецензии, и кои – становища.

2. Данни за конкурса

Конкурсът за заемане на академичната длъжност „професор“ е обявен в научна област 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.8. Икономика (Микроикономика, Макроикономика, Човешки капитал). Обявата за конкурса е публикувана в ДВ, бр. 25 от 26.03.2021 година. Конкурсът е по чл. 67, ал. 1, т. 1 от КТ за редовен професор към ЦИУН на БСУ.

3. Кандидат по конкурса

Единствен кандидат по конкурса е доц. д-р Мария Иванова Нейчева. След завършване на Математическа гимназия в Бургас, М. Нейчева продължава обучението си в Технически университет – София. През 1991 г. се дипломира с образователната степен „магистър-инженер“, специалност „Автоматика и системотехника“, специализация „Технико-икономически системи“. През периода 1995-1996 г. се обучава в Центъра за следдипломна квалификация на УНСС, за придобиване на квалификация по мениджмънт. През 1996 г. провежда специализация по стопанско управление към Limburg University Centrum – Belgium. Това насочва интересът ѝ към икономиката. През периода

1999-2002 г. доц. М. Нейчева придобива образователната степен „магистър по икономика“ към БСУ. През 2007 г. защитава докторска степен към ИУ – Варна (специалност 05.02.01 „Политическа икономия (Обща икономическа теория)“). Докторската ѝ дисертация е на тема „Нелинейни ефекти на държавните разходи в българската икономика“. От 2003 г. до настоящия момент Мария Нейчева е преподавател по икономика към БСУ. Хабилитира се за доцент през 2013 година. Понастоящем е Зам.-декан в Центъра по икономически и управленски науки при БСУ. Има участия в 16 научни и образователни проекти. Проектите са по TEMPUS (4 проекта), Програма „Учене през целия живот“ на ЕК, Фондация „Отворено общество“, ОП „Развитие на човешките ресурси“ на ЕК, Програма „Еразъм“, Фонд „Научни изследвания“. Девет от проектите са международни. На част от проектите М. Нейчева е ръководител. Доц. Нейчева е носител на високи отличия. През 2014 г. получава награда за качествено изпълнение на интензивна програма „Стратегически бизнес решения в рисковата и бързопроменяща се среда“ на МОН. През 2019 г. е избрана за Преподавател на годината на фондация „Евгений Мосинов“ – Бургас.

4. Количествена и съдържателна характеристика на представените по конкурса научни трудове

Преди всичко следва да се отбележи, че доц. д-р М. Нейчева отговаря (надхвърля) на минималните национални изисквания по чл. 26 от ЗРАСРБ за научна област 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.8. Икономика за заемането на академичната длъжност „професор“, което е основание за допускането ѝ до участие в конкурса (удостоверено със съответния документ, част от пакета документи на кандидата по конкурса). Тя отговаря и на изискванията за заемане на академичната длъжност „професор“, определени в Правилника за развитие на академичния състав на БСУ и на допълнителните изисквания, регламентирани от ЦИУН на БСУ.

В конкурса за „професор“ М. Нейчева участва с 20 публикации. Те се разпределят по видове по следния начин:

- Монография по конкурса – 1

- Монография (друга) – 1
- Студии – 5
- Статии и доклади – 11
- Учебници и учебни помагала – 2.

От общия брой публикации 10 са на английски език, което свидетелства, че доц. М. Нейчева се интегрира успешно в европейското изследователско пространство. Четири от посочените публикации са в съавторство.

Три от студиите и един от докладите са публикувани в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация. Всички студии и статии са публикувани в авторитетни научни издания.

В тематично отношение публикациите на кандидатата по конкурса се разпределят в следните основни направления:

- ❖ Теории (модели) на икономическия растеж
- ❖ Човешки капитал и икономически растеж – теоретичен анализ
- ❖ Човешки капитал и икономически растеж – емпиричен анализ
- ❖ Многонационални корпорации в световната икономика
- ❖ Приложна микроикономика.

Най-голямо внимание заслужава ключовата публикация – монографията по конкурса. Тя е под заглавие „Човешки капитал, икономически растеж, пазар на труда (теоретични парадигми срещу емпирични доказателства)“, 2021 г. и е в общ обем от 269 страници. Книгата се състои от Въведение, шест глави и Заключение. Към основния текст има прибавени три Приложения. Списъкът с литературата включва 190 заглавия, от които 180 са на английски език.

Във Въведението на първо място е обосновано значението на човешкия капитал за съвременното развитие. Направено е уточнение, че подходът на автора е микро- и макроикономически. Основната цел на автора е дефинирана по следния начин: „да систематизира основните теоретични постановки и да представи и анализира емпиричните доказателства относно влиянието на човешкия капитал и образоваността на населението върху съвкупната

икономическа активност и динамика“ (с. 6). Дефинирани са ограниченията на изследването.

Глави 1 и 2 съставляват теоретичната основа на изследователския труд. Глава 1 фокусира върху неокласическата теория на растежа. Представен е (във формализиран вид) базисният модел на Р. Солоу. Той дава тласък за развитието на емпирични изследвания върху източниците на растежа, получили наименованието „счетоводство на растежа“. Теоретичните и емпирични слабости на модела на Солоу насочват неговите последователи към усъвършенстване и разширяване на базисния модел. В пар. 2 на гл. 1 е представен неокласическия модел с човешки капитал. Пар. 3 на гл. 1 проследява развитието на неокласическия модел с човешки капитал чрез представянето на основни модели на водещи изследователи от даденото теоретично направление.

Ключов теоретичен недостатък на неокласическия модел на растежа (базисния) е, че идентифицирания основен фактор на растежа – технологичната промяна – е екзогенен. Това довежда до развитието на нов клас модели на растежа, чиято основна цел е да ендогенизират основния фактор на растежа. В тези модели – известни като ендогенна теория на растежа – имплицитно се включва и човешкият капитал. Ендогенната теория на растежа се разглежда в глава 2 на монографията. В пар. 1 на гл. 2 са представени основни модели на ендогенния растеж (Ароу, Р. Ромър, Лукас и др.) и е показан начинът, чрез който се включва (формализира) човешкият капитал в тях. Пар. 2 изследва механизмите, чрез които в различните модели човешкият капитал се представя за фактор на технологичното развитие, и чрез него – за съвкупната икономическа активност и динамика. Сравнителният анализ на различните модели позволява на автора да направи важния извод, че „неокласическият модел е по-подходящ инструмент в емпиричните изследвания за по-слабо развитите икономики“ (с. 81). В пар. 3 на гл. 2 е оценена адекватността на анализирания по-горе модели на растежа за изучаване на икономическата динамика в страните от ЦИЕ (включително България) чрез съотнасяне към емпиричните данни. Доколкото в пар. 3 се доказва, че за последните почти 30 години за страните от ЦИЕ е налице процес на сближаване, налагащият се извод е, че неокласическият модел на растежа с човешки капитал предлага адекватна рамка на анализ. (След като в пар. 2 същият извод е изведен

теоретически.) А това има отправно значение за изследването в останалата част от монографията.

Глава 3 разглежда измерването на човешкия капитал на национално равнище. Представени са три основни подхода за осъществяването на тази задача. Фокусът е върху показателите, свързани с образоваността на работната сила (т. нар. образователен подход). Дискутирани са измерителите на количеството и качеството на човешкия капитал (запаса и потока) според образователния подход, които се използват най-широко в научната литература.

На основата на въведените в гл. 3 измерители на образоваността, в гл. 4 се тества емпирично влиянието на човешкия капитал върху съвкупната икономическа активност. В пар. 1 е направен систематичен анализ на съществуващите изследвания по въпроса относно страните от ЦИЕ. Авторът подробно и педантично обосновава подходът, който е приложил за осъществяване на систематичното изследване. В крайна сметка обект на анализ са 19 публикации (с. 113), на които е направен подробен преглед и сравнителен анализ (съдържащи емпирична оценка относно ефекта на показателите, свързани с образоваността, върху съвкупния продукт или темпа му на промяна). Направено е обобщение на основните резултати и изводи (Таблица 4.3). Резултатите варират в зависимост от използвания модел, но преобладаващият извод е, че е налице положителна зависимост между нарастването на човешкия капитал и икономическия растеж. Пар. 2 на гл. 4 съдържа оценка на MRW–модела за избрана група страни от ЦИЕ (11 на брой). На първо място тук авторът обосновава изборът на страните в извадката. Методът на изследване следва оригиналната конструкция на модела, като предвид особеностите на извадката, са въведени някои модификации (вж. с. 128). Тества се хипотезата, че нарастването на запаса от човешки капитал стимулира темпа на икономически растеж. Изводът от изследването е: „Изследването не доказва хипотезата, че нарастването на запаса от човешки капитал причинява ускорен темп на икономически растеж. Инвестициите във физически капитал се оказва, че са основния източник на растежа за избраната група страни“ (с. 136). Останалата част от книгата се фокусира върху някои възможни обяснения на липсата на еднозначна положителна зависимост между образоваността и растежа.

Пар. 3 на гл. 4 систематизира емпиричните изследвания относно ефекта на качеството на образованието върху съвкупната активност. Авторът не е пренебрегнал и някои недостатъци на използването на качеството на образованието в моделите на растежа (с. 142). По-голяма част от изследванията намират не само статистически значим, но и по-силен ефект на качеството в сравнение с количеството върху темпа на дългосрочния растеж. В същото време следва да се отбележи, че се използват различни показатели за измерване качеството на човешкия капитал, което рефлектира върху резултатите. В последния, пар. 4 на гл. 4 е показан резултата от проучване от страна на автора на зависимостта между чуждоезиковите компетенции като един от аспектите на качеството на човешкия капитал, и растежа.

В глава 5 е разкрита същността на квалификационните несъответствия и е направена тяхната класификация. Те се обособяват в два вида: хоризонтални и вертикални. Дефинирано е понятието „свърхобразование“. Анализирани са обуславящите ги фактори, които са разделени на две групи: фактори откъм страната на търсенето и откъм страната на предлагането на дадена образователна степен. Специално е акцентирано върху ролята на дигитализацията. В заключение, на базата на преглед на значителна по обем научна литература, е изградена теоретична рамка на каналите и механизмите, обясняващи ефекта им върху растежа (пар. 2 гл. 5).

Глава 6 е продължение на гл. 5 и фокусира върху вертикалните квалификационни несъответствия. Систематизирани са подходите за измерването им и от автора е разработена динамична матрица на съответствията. Представени са резултатите от емпирично изследване на определящите ги фактори в страните от ЦИЕ. Чрез включването им в неокласически модел на растежа с човешки капитал се анализира ефекта им върху растежа.

В Заключението са изведени обосновани изводи. Ценни са препоръките, които авторът отправя към националната образователна политика в контекста на научните резултати.

Монографичният труд на доц. д-р Мария Нейчева заслужава висока оценка. Разработката е новаторска, обърната към един изключително значим проблем. Трудът е добре структуриран и логически последователен. Постигнат

е добър баланс между теоретична и емпирична част. Доц. Нейчева се е стремела да открие по-слабо разработени или дискуссионни проблеми, по които, стъпвайки върху сериозна методология, е изразила собственото си виждане. Монографията на доц. Нейчева има оригинален и приносен характер.

5. Научни приноси

В публикациите на кандидата могат да се идентифицират три обособени области на научни интереси. Приносите на доц. М. Нейчева ще бъдат систематизирани в тези три области.

Област: Икономически растеж и човешки капитал

Тематични направления:

- Теории (модели на икономическия растеж)
- Човешки капитал и икономически растеж
- Образованост на работната сила – пазар на труда – икономически растеж.

В тази област на научни интереси установявам следните теоретични и практико-приложни приноси:

1. На основата на значителен обем оригинална литература, е извършена систематизация, сравнителен анализ и критична оценка на двете основни съвременни направления в теориите на растежа: неокласическата и ендегенната теория на растежа. Разкрита е еволюцията на теориите на растежа от неокласическата към ендегенната, както и модификациите на самия неокласически модел (интегрирането на човешкия капитал в него). Моделите на растежа са представени прецизно и коректно. Дадено е математическо описание както на равновесното състояние, така и на динамичния път към равновесие. Посочени са резултатите от емпиричната проверка на теоретичните модели. Тук се отнасят публикации с № (от списъка с публикации) 1, 6, 7, 10.

2. Доразвит е неокласическият модел на растежа с човешки капитал, разработен от Манкю, Роумър и Уейл (MRW-модела) в две насоки: 1/ диференциране на влиянието на различните образователни равнища – средно и висше, и 2/ разграничаване на вертикалните квалификационни несъответствия от квалификационните съответствия – публикации с № 1, 6, 7, 8, 11, 14, 15, 16.
3. Дефинирани са квалификационните несъответствия и е извършена тяхната класификация. Систематизирани са факторите за квалификационни несъответствия. Изградена е теоретична рамка за каналите и механизмите на влияние на квалификационните несъответствия върху съвкупния продукт – публикации с № 1, 3, 4, 5, 9, 15.
4. Приложен е метод за оценка на вертикалните квалификационни несъответствия при заетите с висше образование, който комбинира статичния подход на матрицата на съответствията със статистическия подход, базиран на средното образователно равнище за даден вид заетост – публикации с № 1, 3, 4, 5, 14.
5. Извършена е емпирична оценка на неокласическия модел на растежа с човешки капитал за новите страни членки на ЕС от ЦИЕ и Исландия при липса и при наличие на ограничения върху параметрите в модела – публикации с № 1, 11, 12, 13.
6. Извършена е емпирична оценка на влиянието на изучаването на чужди езици в средното училище като един от показателите за качеството на работната сила върху съвкупната активност в европейските страни – публикации с № 1, 13.
7. В областта на нормативния анализ – изведени са препоръки към образователната политика на нашата страна. Те произтичат от резултатите от научните изследвания на доц. М. Нейчева и поради това са не само основателни, но и много важни – публикации с № 1, 8.

II област на научни интереси: Многонационалните корпорации в световната икономика.

8. Тук се отнася монографията, включена в списъка на публикациите под № 2 – „Икономика на многонационалната корпорация:

предпоставки, практики, последици“ (2018). За разлика от тяхното огромно значение в реалната икономика, проблемът за МНК в българската икономическа литература все още остава подценен. В този смисъл монографията като цяло има приносен характер и запълва една празнина. В нея е дефинирано многонационалното предприятие, разгледани са основните теоретични подходи за обяснение на МНК и на базата на многобройни примери и илюстрации са анализирани избрани страни от дейността на МНК (избрани проблеми от т.нар. Economics of MNC).

III област на научни интереси: Приложна микроикономика

9. Разработване на методика за оценка на необходимостта, приложимостта и ефекта на технологична иновация и приложението ѝ в две реални организации – публична организация и производствено предприятие – публикация № 18.

Систематизираните по-горе приноси са оригинални и са изцяло дело на кандидата. Те го очертават като динамичен, иновативен и обърнат към значимите проблеми на съвременността изследовател.

6. Оценка на учебно-преподавателската работа

В БСУ доц. М. Нейчева преподава следните учебни дисциплини:

- ❖ Микроикономика
- ❖ Макроикономика
- ❖ Управленска икономика
- ❖ Транснационални и мултинационални корпорации и банки
- ❖ Икономика (за неикономисти).

Според приложена в документите по конкурса справка, след придобиване на ОНС „Доктор“, М. Нейчева има отработени общо 3 233 часа (при изискуеми от ЦИУН поне 2 000 ч.).

Доц. М. Нейчева е автор на един учебник – „Бизнес икономика“, БСУ, 2021 г. и на едно учебно помагало – „Управленска икономика“, Бургас, 2019 г.

Учебникът фокусира върху поведението на фирмата на потребителските пазари и пазарите на производствени фактори. Представени са фундаментални постановки на микроикономическата теория относно оптималните фирмени решения на пазари със съвършена и несъвършена конкуренция. Разглеждат се и особеностите на пазарите на производствени фактори – труд, земя и капитал. Изпълнени са методическите изисквания за един учебник - към всяка тема са включени основни понятия, задачи и тестови въпроси. Учебното помагало е предназначено за студентите в магистърски програми в ЦИУН при БСУ, изучаващи дисциплината „Управленска икономика“. То съдържа основната част от лекционния материал и е разработено в помощ на обучаващите се предимно в задочна и дистанционна форма на обучение.

В контекста на извършващата се дигитализация на учебния процес във ВУ, доц. М. Нейчева се включва активно в разработването на електронни учебни материали. Според приложена Справка, в платформата за електронно обучение Мудъл на БСУ са включени следните, разработени самостоятелно от доц. Нейчева, учебни курсове: Микроикономика; Управленска икономика; Транснационални и мултинационални корпорации и банки. Частично разработени са и следните електронни курсове: Икономика и Макроикономика.

Доц. М. Нейчева е зрял и утвърден преподавател. Стреми се непрекъснато да повишава своята квалификация, за което свидетелства участието ѝ в редица национални и международни **образователни** проекти. От общо участие в 16 научни и образователни проекти, 9 участия са в образователни проекти. Сред темите на тези проекти се включват ключови проблеми като актуализиране на учебните програми във висшето образование, развитие на електронни форми на дистанционно обучение, изграждане на капацитет в сферата на висшето образование и др.

Доц. М. Нейчева има международна преподавателска дейност. Тя е изнасяла лекции по Програма Еразъм и Еразъм+ в следните университети: Университет Униминуто, гр. Кали, Колумбия (2019 г.); Университет на Западна Шотландия, Великобритания (2019 г.); Технологичен университет МАРА, Малайзия (2017 г.); Варшавски университет по мениджмънт (2014 г.);

Будапещенски университет по приложни науки (2013 г.); Истанбулски университет Арел (2012 г.); Университет Халич, Истанбул (2009 г.).

В системата на висшето образование доц. М. Нейчева се ползва с признание и авторите. Тя е уважаван преподавател. Пред 2019 г. печели наградата „Преподавател на годината“ на фондация „Е. Мосинов“ – Бургас.

7. Други

В документите по конкурса са приложени свидетелства за цитирания на публикации на доц. М. Нейчева. Посочени са 10 цитирания. Девет от тях са в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация. Едно от цитиранията е в монография на български език.

8. Критични бележки

Критичните бележки се отнасят до монографичния труд по конкурса.

1/ В монографията една от основните линии на анализ касае човешкия капитал – и това е видно от съдържанието и дори само от заглавието на монографията. От такава гледна точка монографията би спечелила, ако във Въведението авторът бе въвел, макар и накратко, концепцията за човешкия капитал. **На такава основа** по-късно да се направи уговорката, че в книгата ще се разглежда само един аспект на човешкия капитал – образоваността на работната сила. По този начин изследването би получило по-цялостен характер.

2/ В текста на книгата са обособени части: Част 1 „Човешкият капитал в теоретичните модели на растежа“ (гл. 1 и 2); Част 2 „Човешки капитал, образование, икономически растеж: емпирични изследвания“ (гл. 3 и 4); Част 3 „Образование, квалификационни несъответствия и икономически растеж“ (гл. 5 и 6). Но в съдържанието на книгата това групиране на материала отсъства. Би следвало то да присъства и в съдържанието на труда.

Критичните бележки по-горе по никакъв начин не намаляват достойствата на труда. Те по-скоро имат характера на препоръки при евентуални бъдещи издания на монографията.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Всичко дотук ми дава основание да заключа, че в лицето на доц. д-р Мария Нейчева е налице една убедителна кандидатура за заемането на академичната длъжност „професор“ към ЦИУН на БСУ. Изпълнени са всички изисквания на ЗРАСРБ, неговия Правилник и вътрешните Правила на БСУ и ЦИУН. Доцент Нейчева е опитен и уважаван преподавател и ерудиран и оригинален изследовател. С убеденост ще гласувам положително в състава на Научното жури за заемането от нея на академичната длъжност „професор“ и приканвам и останалите членове на Научното жури да направят същото.

Рецензент:

(проф. д-р Зоя Младенова)

Гр. Варна

04.08.2021 г.